

TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ
XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI

FAN:

MATERIALSHUNOSLIK VA
KONZTRUKSON MATERIALLAR
TEXNOLOGIYASI

MAVZU

07

**PŌLATLAR KLASSIFIKATSIYASI
VA MARKALANISHI**

Shermuhamedov
Hurshid Pirmatovich

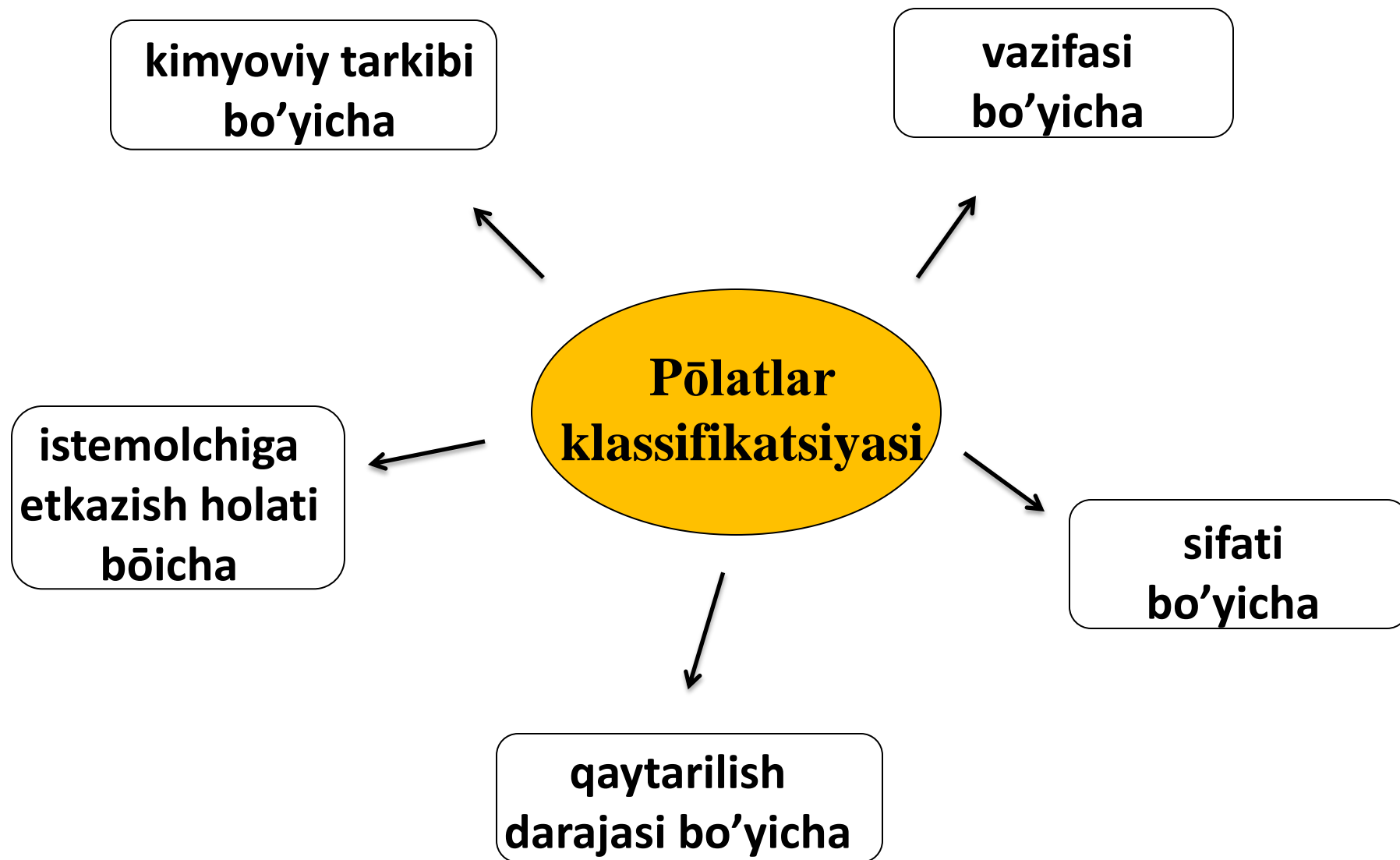
Umumtexnik fanlar kafedrası
katta o'qituvchisi

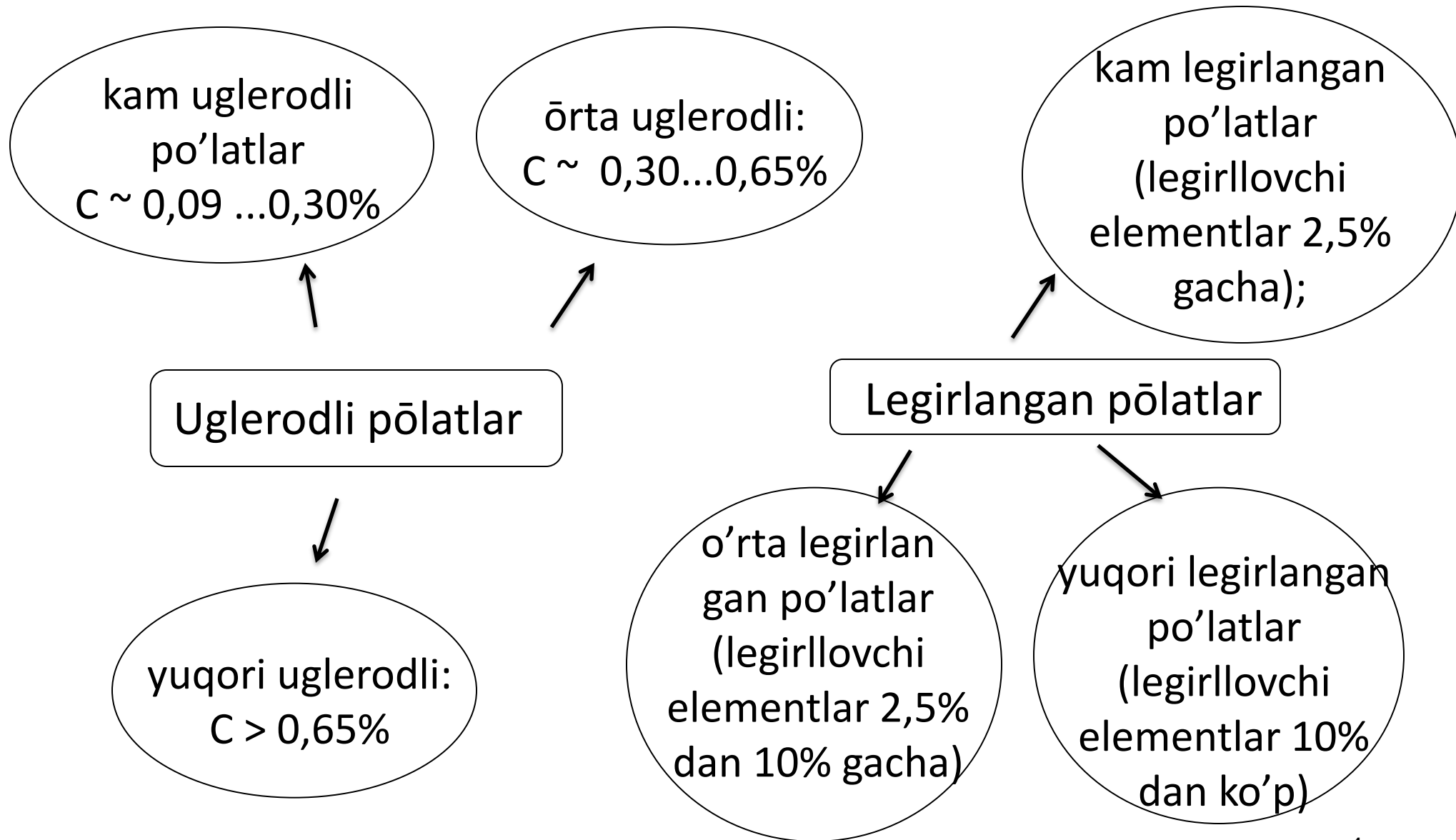
Reja:

- **Pōlatlar klassifikasiyasi**
- **Oddiy sifatli konstruksion pōlatlar**
- **Sifatli konstruksion pōlatlar**
- **Legirlangan pōlatlar**
- **Yuqori sifatli pōlatlar**

Pōlatlar klassifikatsiyasi

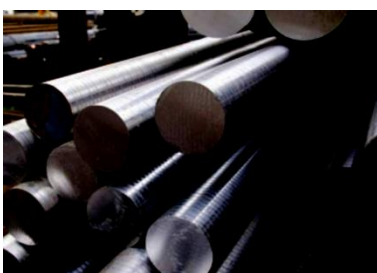

Kimyoviy tarkibiga kōra po'latlar quyidagilarga bo'linadi

Uglerodli pōlatlar

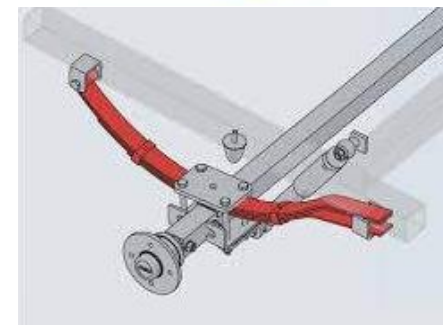
kam uglerodli
po'latlar
 $C \sim 0,09 \dots 0,30\%$

ōrta uglerodli:
 $C \sim 0,30 \dots 0,65\%$

yuqori uglerodli:
 $C > 0,65\%$

Vazifasiga kōra po'latlar bo'linadi

konstruktsion
pōlatlar

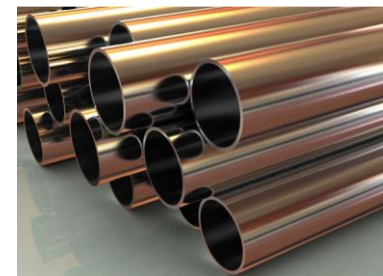
asbobsozlik
pōlatlar

maxsus fizik
xossalarga ega
bōlgan pōlatlar

maxsus kimyoviy
xossalarga ega
bōlgan pōlatlar

Sifati ga kōra po'latlar bo'linadi

oddiy siflati
pōlatlar
 $S < 0,06 \%$
 $P < 0,07 \%$

siflati pōlatlar
 $S < 0,035 \%$
 $P < 0,035 \%$

yuqori siflati
pōlatlar
 $S < 0,025 \%$
 $P < 0,025 \%$

Qaytarilish darajasiga kōra po'latlar bo'linadi

tōla qaytarilgan
pōlatlar,
markasini oxirida
“**cn**” harflar
yoziladi

qaytarilmagan
pōlatlar, markasini
ohirida “**кп**”
harflar yoziladi;

chala qaytarilgan
pōlatlar, markasini
oxirida “**пс**” harflar
yoziladi.

Istemolchiga etkazish holati bōyicha po'latlar bo'linadi

A guruhi – pōlatni
mexanik xossalari
kafolatlanadi

B guruhi – pōlatni
kimyoviy xossalari
kafolatlanadi;

B guruhi – pōlatni
ham **mexanik**
xossalari, ham
kimyoviy xossalari
kafolatlanadi

bunday pōlat tarkibida
oltin gugurt va fosfor
kōproq bōladi, bu
pōlatlarni issiq holda
ishlab bōlmaydi

bu pōlatlar issiq holda
ishlanadi (bolg'lash,
payvandlash, termik
ishlash)

bu pōatlardan muhim
detallar va payvand
konstruksiyalar
tayorlanadi

Oddiy sifatli konstruksion pōlatlar

ГОСТ 380-94 bōyicha oddiy sifatli konstruksion pōlatlar "СТ" harflar va 0...6 raqamlar bilan markalanadi.

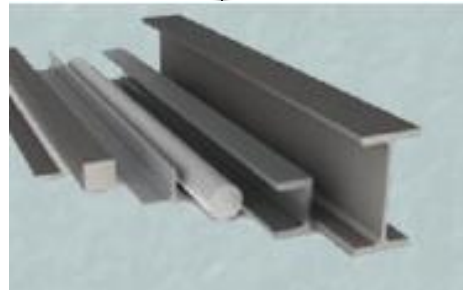
СТ1кп:

СТ1 (C=0,12%,
 $\sigma_B = 350$ MPa)

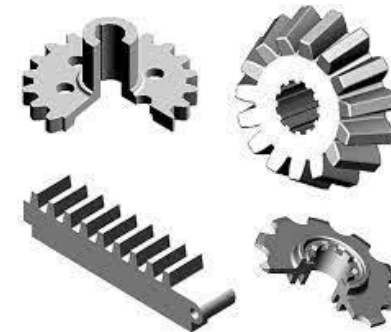
ВСТ3Гпс

СТ3 (C=0,22%,
 $\sigma_B = 420$ MPa)

СТ5

СТ5 (C=0,32%,
 $\sigma_B = 560$ MPa)

Oddiy sifatli po'latlarning mexanik xosslari

Марка	σ_B , МПа	σ_T , МПа	δ , %
Ст0	310 dan kam emas	–	20 – 23
Ст1кп	310 – 390	–	32 – 35
Ст1пс, Ст1сп	310 – 410	–	31 – 35
Ст2кп	320 – 410	185 – 215	30 – 35
Ст2пс, Ст2сп	330 – 430	195 – 225	29 – 32
Ст3кп	360 – 460	195 – 235	24 – 27
Ст3пс, Ст3сп	370 – 480	205 – 245	23 – 26
Ст3Гпс	370 – 490	205 – 245	23 – 26
Ст3Гсп	390 – 570	245	24
Ст4кп	400 – 510	225 – 255	22 – 25
Ст4пс, Ст4сп	410 – 530	235 – 265	21 – 24
Ст5сп, Ст5пс	500 – 630	255 – 285	17 – 20
Ст5Гпс	450 – 590	255 – 285	17 – 20
Ст6пс, Ст6сп	590 dan kam emas	295 – 315	12 – 15

Sifatli konstrukcion pōlatlar

ГОСТ 1050-88 ga kōra bu pōlatlar quyidagicha markalanadi:
Сталь05, Сталь08, Сталь10, Сталь25, Сталь40 yoki Сталь
sōzini tashlab 05, 08, 10, 25, 40 va h.k.

Markadagi son yuzga bōlinsa
uglerodni ōrtacha foyizi kelib chiqadi,
Сталь10 –C=0,07-0,14%; Сталь45 –C=0,42-0,50%;

Po'lat markasini oxirida qo'shimcha harflar yozilishi mumkin:

Л
(литейная сталь)
quyma po'lat
(15Л, 20Л, 25Л)

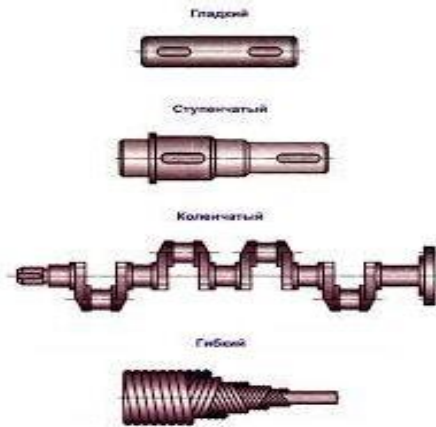
К – (котельная сталь)
katta bosimda
ishlaydigan qozonlar
uchun (15К, 18К, 22К)

"Г"
pōlatda marganets
bōlsa (14Г, 18Г)

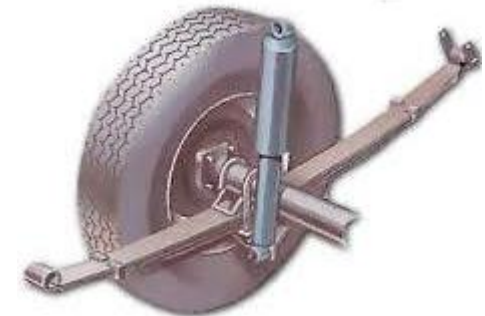
Kam uglerodli
05кп, 08кп, 10кп,
15кп, 20кп
 $\sigma_B = 320 \dots 400 \text{ MPa}$

Ќрта uglerodli 30,
35, 40, 45, 50 va
30Г, 40Г, 50Г
 $\sigma_B = 500 \dots 640 \text{ MPa}$

Yuqori uglerodli 60,
65, 70, 75, 80, 85 va
60Г, 65Г, 70Г
 $\sigma_B = 690 \dots 1000 \text{ MPa}$

Sifatli konstruksion po'lanlarning xossalari (ГОСТ 1050-88)

Marka	C,%	σ_B	σ_T	δ	HB	a, MDj /m ²
		МПа		%		
08	0,05 – 0,12	330	200	33	131	–
10	0,07 – 0,14	340	210	31	143	–
15	0,12 – 0,19	380	230	27	149	–
20	0,17 – 0,24	420	250	25	163	–
25	0,22 – 0,30	460	280	23	170	0,9
30	0,27 – 0,35	500	300	21	179	0,8
35	0,32 – 0,40	540	320	20	207	0,7
40	0,37 – 0,45	580	340	19	217	0,6
45	0,42 – 0,50	610	360	16	229	0,5
50	0,47 – 0,55	640	380	14	241	0,4
55	0,52 – 0,60	660	390	13	255	–
60	0,57 – 0,65	690	410	12	255	–

Legirlangan pōlatlar

ГОСТ 4543-71 bōyicha bu pōlatlarninig markalari harflar va raqamlardan iborat. Masalan : **12XH** markali pōlat
Birinchi sonni yuzga bōlsa pōlat tarkibida uglerod foyizi kelib chiqadi. Keyingi harflar legirlovchi elementlarni va shu elementning foyizini kōrsatadi, agar element 1,5% kam bōlsa raqamlar yozilmaydi.

Legirlovchi elementlar quyidagicha belgilanadi: X–xrom, H–nikel, B–volfram, M–molibden, Φ–vanadiy, T–titan, Ю–alyuminiy, Д–mis, Г–marganets, С–kremniy, К–kobalt, Ц–sirkoniy, Р–bor.

12XH C=0,09 – 0,15%, Cr 0,4 – 0,7%, Ni 0,5 – 0,8%.

38XH3MΦA (%) — 0,33–0,40 C; 1,2–1,5 Cr; 3,0–3,5 Ni; 0,35–0,45 Mo; 0,1–0,18 V;

Yuqori sifatli pōlatlar

Yuqori sifatli po'lat
30XГСА, У7А

16Г2АФ

18XГ-Ш, 20XГНТР-Ш
Juda yuqori sifatli po'lat

A35Г, AC35Г2
avtomatli po'lat

Asbobsozlik po'latlari

XBГ po'lat tarkibi, % 0,90–1,05 C; 0,9–1,2 Cr; 1,2–1,6 W; 0,8–1,1 Mn.

У8А po'lat tarkibi, % 0,8 C;

**Podshipniklar uchun
ishlatiladigan po'latlar
ШХ15, ШХ15СГ, ШХ20СГ**

**Avtomat pōlatlar
A11,A12,A20, Ac14,AC 40
va h.k.**

**Zanglamas pōlatlar C < 0.08%, Cr 17.0 -
19.0%, Ni 9.0 - 11.0%, Ti C 0,5- 0.7%.
03X16H15M3Б - 0,03% C, 16,0% Cr, 15,0%
Ni, 3,0% Mo, 1,0% Nb.**

Issiqbardosh po'latlar

15X11MΦ, 13X14H3B2ΦP, 09X16H15M3Б

400-850⁰C da yuqori bosimda ishlaydigan quvurlar, bug' turbinalarning kurrakchalari tayyorlanadi

15X5M, 16X11H2B2MΦ, 12X18H12T, 37X12H8Г8MБΦ

po'latlardan ishlab chiqargan buyumlar 1000⁰C gacha o'z xossalarini yuqotmaydi

Olovbardosh po'latlar

12X13, 08X18H10T, 15X25T, 10X23H18

Adabiyotlar:

1. Мирбобоев В.А. Конструкция материалов технологияси. – Тошкент, "Ўқитувчи", 2004 й. - 408 б.
2. Илхом Носир. Материалшунослик. – Тошкент, "Ўзбекистон", 2002 й – 350 б.
3. Т. Ю. Малеткина . Общая классификация и обозначение металлов и сплавов Томск: Изд-во Том. гос. ун-та, 2015. – 40 с
4. <https://metinvest-smc.com/steel/>
5. <https://www.totalmateria.com/>
6. <https://www.cleverence.ru/articles/>
7. <https://www.metalinfo.ru/ru/russteel/>

TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ
XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI

E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!

Shermuhamedov
Hurshid Pirmatovich

Umumtexnik fanlar kafedrası
katta o'qituvchisi

+ 998 71 237 0972

shermuhamedovhurshid@
mail.uz